

Q₅₃

escoles democràtiques, ciutadania apoderada i novació educativa

Quaderns d'Educació Contínua

escoles democràtiques, ciutadania apoderada i novació educativa

Editors

Iolanda Corella Llopis
i pep aparicio guadas

Consell de direcció i coordinació

Tere Vila, Encarna Such Cardona, Juanma Sanchis Marqués, M. Nieves Roselló, Carlos Pallarés, Rosa Navarro, Pascual Múrcia Ortiz, Dolors Monferrer Ferrando, Rosa M. González Conca, Goio Fidel Sarmiento, Manuela Fuentes Martínez, Marta Malet Carol, Mila Grau Alepuz, Loles Martínez Cebrián, María Gabarda Riofrío, Francisca Borox López, Isabel Aparicio Guadas

Consell de redacció i assessorament

Antonia de Vita (UNIVR), Dolors Vinyoles (Escola de la Dona-Diputació de Barcelona), Inma Vilatersana, Jordi Vallespir (UIB), Antoni Tort (UVIC), Joan M. Senent (UV), Manuel Rodríguez (UV), José Ignacio Rivas (UMA), Piergiorgio Reggio (UNICATT), Cruz Prado (ULASALLE), Anna Maria Piusi (UNIVR), Agustí Pascual (UV), Isabel Redaño Francés (IPF), Sebas Parra † (UdG), Josep Mª Navarro i Cantero (LFCOOP), Peter Mayo (UM), Vicent Mas (UA), Àngel Marzo (UB),

Manel Martí Puig (UJI), Fernando López Palma (UB), Licínio C. Lima (UMINHO), Colin Lankshear (JCU), Michele Knobel † (MSU), Francesc Hernández Dobon (UV), Francisco Gutiérrez † (ULASALLE), Anna Gómez (UVIC), Paula Guimarães (UL), Pep Lluís Grau, Gloria Díaz (UB), Joan Colomer (UdG), José Clovis Azevedo (Centro Universitário Metodista IPA), Rafa Castelló (UV), Isabel Carrillo (UVIC), Marián Aleson Carbonell (UA), Xavier Besalú (UdG), Antonio Benedito (UV), José Beltrán Llavador (UV), Clara Arbiol González (UV), Vicent Aparicio (UV), Júlia Haba Osa (UV), Marina Aparicio Barberán (IPF), Consol Aguilar (UJI), David Abril (UIB), Loris Viviani (IPF), Mariola Aparicio Cortés (EOI Xàtiva), Mercè Morey (UIB), Diego Morollón (IPF), José R. Belda Medina (UA), Eduardo Carbonero Martínez (epAlv), Magdalena Balle García (CEPA Son Canals, Illes Balears), Maira Tavares Mendes (Universidade Estadual de Santa Cruz, UESC), Júlia Haba (Universitat de València)

Correcció i traducció
Joaquín Martínez Ortiz

Disseny i maquetació
gap

Quaderns d'Educació Contínua 53

Estiu 2025 • 18 €

Quaderns d'Educació Contínua. Nova etapa
Redacció, secretaria i administració:
C/. Sant Agustí, 7 • 46800 Xàtiva
tarepa.pv@gmail.com

ISSN: 1575-9016
ISSN: 2605-1796 (digital)
Dipòsit legal: V-5125-2000

Revista indexada en GeoDatos: Indexador de Geografia e Ciências Sociais
<http://www.dge.uem.br>

(Quaderns d'Educació Contínua
no es fa responsable de les opinions
dels col·laboradors de la revista.)

Títol: xarxes i ritmes
Autor: gap
Tècnica: collage
Dimensions: 21x21 cm
Any: 2025

IPF: Institut Paulo Freire • UV: Universitat de València • UdG: Universitat de Girona • UVIC: Universitat de Vic • UJI: Universitat Jaume I de Castelló • UA: Universitat d'Alacant • ACEFIR: Associació Catalana per l'Educació, la Formació i la Recerca/Associació Europea d'Educació d'Adults • UB: Universitat de Barcelona • FDC: Desenvolupament Comunitari • UIB: Universitat de les Illes Balears • UM: Universitat de Malta • UMINHO: Universitat del Minyo • UNIVR: Universitat de Verona • ULASALLE: Universidad de La Salle • UNICATT: Universitat Catòlica de Milà • UMA: Universitat de Màlaga • UL: Universitat de Lisboa • JCU: James Cook University • MSU: Montclair State University • LFCOOP: La Fàbrica Cooperativa

Sumari

editorial

carpeta

Pedagogia de les escoles: entre l'heteronomia i l'autogovern democràtic

Licínio C. Lima • 5

El currículum com a reflex de la vida: l'art de la documentació

Isabel Carrillo Flores • 16

continua

L'educació com a teràpia per a una ciutadania sospitosament malalta

Anna Gómez i Mundó • 25

persones, territoris i experiències

Educació per a la (re)evolució. De l'escola bancària a l'escola alliberadora i llibertària

Josep Callís i Franco • 35

¿Manca d'adulthood o absència de joventut? Repensant l'acompanyament a joves

Sara Ortega i Caterina Ponte • 44

Educació democràtica i empoderament ciutadà

Olga Franco Franco • 50

investigació

Les insurreccions pedagògiques. Construint els moviments educatius del segle XXI

Marco Raúl Mejía J. • 61

arxiu

Moviments de renovació pedagògica i escoles democràtiques (La democràcia a l'escola i els moviments de renovació pedagògica)

Julio Rogero Anaya • 77

llibres

Desde abajo. Aprendizaje en los movimientos de las economías diferentes. Antonia De Vita. Publicacions de l'Instituto Paulo Freire

Dolors Monferrer Ferrando • 91

Desde abajo. Aprendizaje en los movimientos de las economías diferentes. Antonia De Vita. Publicacions de l'Instituto Paulo Freire

Tomás R. Villasante • 93

Com participar

Quaderns d'Educació Contínua?

Les pàgines de la nostra revista estan obertes a tot tipus de col·laboracions relacionades amb l'Educació i la Formació de les Persones Adultes. El nostre interès és oferir la publicació a tots aquells que desitgen col·laborar en ella exposant els seus coneixements, les seues reflexions i experiències analitzades. Així com també a les persones i institucions que desitgen difondre a través dels Quaderns d'Educació Contínua les seues iniciatives i activitats dins d'aquest àmbit.

Les col·laboracions han de requerir les següents condicions bàsiques:

- L'extensió dels treballs serà de 10 pàgines en format DIN A-4, a doble espai, amb un títol que sintetitzi el seu contingut. És convenient d'intercalar apartats que divideixquen i ordenen les diferents parts de l'exposició.
- S'enviarà dues còpies del treball acompanyades d'una versió d'aquest en suport informàtic, preferentment en Winword. S'aconsella, si el tema ho permet, incloure gràfics, quadres sinòptics, etc., que il·lustren i completen el contingut del text.
- Com és natural la revista podrà realitzar una «correcció d'estil» sobre el text original, que en cap dels casos alterarà els conceptes ni l'enfocament adoptats per l'autor.
- Notícies i dades per a ser incloses en les pàgines informatives de la revista, sobre congressos, jornades, convenis, acords, programes, plans, iniciatives, projectes; cursos, conferències, debats, premis i concursos; publicacions de llibres, revistes, manuals, etc.
- Ha d'incloure sempre la font responsable i les notes de referència on el lector pugui requerir major informació.

Desde abajo. Aprendizaje en los movimientos de las economías diferentes. Antonia De Vita

Publicacions de l'Institut Paulo Freire

Tomás R. Villasante, Fundació CREASVI

Traducció: TAREPA-PV

Des del punt de vista de la participació popular en processos socials, aquest llibre ens aporta unes preguntes i propostes molt interessants. Aspectes que ens poden servir a totes i tots per poder aprofundir en allò que fem com a professionals i/o com a activistes. De Vita ens presenta estudis i una iniciativa del Laboratori TiLT (*Territori in Libera Transizione*) de la Universitat de Verona (Itàlia). Primer van presentar el 2013 “David i Goliat. La primavera de les economies diverses” [Publicacions de l'Institut Paulo Freire/ L'Ullal Edicions; Xàtiva, 2013], però en la línia d'investigacions sobre les motivacions de les “eco-

nomies altres”, “diverses”, “alternatives”, que se surten dels valors capitalistes, encara sense sortir del sistema global, han donat com a Laboratori nous passos de recerca qualitativa, amb resultats molt interessants.

Per començar aquest comentari, les preguntes inicials semblen fonamentals. “Per què ho fas això? Què passa en treballar en economia alternativa?” Hi ha qui dóna per suposat que les motivacions a la participació estan en l'ésser humà de manera natural i que amb això ja n'hi ha prou per explicar els processos, però aquesta és una veritat a mitges, com gairebé totes. Els desenganys i les desil-

lusions que també ens passen amb la participació també compten i molt. Des de petit/es a les famílies i escoles i als treballs i jocs més tard, ens ensenyen que no es tracta només de desitjar la participació, sinó que és força complicat aconseguir que funcioni. Tant en els processos democràtics electorals, com en els moviments socials, i en els treballs productius, siguin assalariats o autoorganitzats (com és el cas de l'estudi que comentem). Davant d'un primer desig de participar i ser feliços en família o comunitats, apareixen formes autoritàries, patriarcal, competitives, etc. que se'ns imposen i ens frustren en les aspiracions que preteníem. Aquest estudi es focalitza en uns casos seleccionats per a l'anàlisi de les motivacions, ja que es destaquen més les virtuts i els valors descoberts, sense deixar d'assenyalar els problemes amb què la societat actual constrenyi aquestes experiències.

Aquestes preguntes autoreflexives, tant per a qui dialoga en la investigació amb la seva experiència, com per a qui investiga, han de ser un principi inexcusable. Són preguntes que ens impliquen a controlar el que tenim de prejudicis (favorables o negatius) cap a cada situació, i que ens poden fer esbiaixar la interpretació per ben intencionada que sigui. El TiLT primer va fer servir estudis de cas i després es va endinsar en la “*grounded theory*” aprofundint sobre casos particulars de persones que van ser seleccionades per la seva exemplaritat a “l'economia diversa”. Al canvi de segle vaig poder fer una investigació amb preguntes molt semblants a Amèrica Llatina, però més centrada en les motivacions dels activistes locals de “grups motors” de cinc ciutats. La pregunta central era “Per què fan el que fan aquests grups creatius?” (Tomás R. Villasante, 2006; *Desbordes creativos*, Editorial La Catarata). El més sorprenent és que els grups entrevistats s'estranyaven de la pregunta, fent la impressió que mai no se l'havien fet. Les respostes entre els més joves i les dones, sobretot, eren que ho veien natural i que es trobaven a gust fent-ho. Entre els homes adults els costava una mica més i primer deien expressions copiades d'algun llibre o lloc comú, però després havien d'entrar a superar els tòpics i reflexionar més en profunditat. Va ajudar per a una segona reflexió de més veritat que la metodologia fos participativa. És a dir, que els tornéssim les seves primeres raons (més enllà dels dilemes simples) en unes segones reunions, perquè debatessin i aprofundissin de manera molt més personal en motivacions de més importància, segons les històries de vida de cadascú.

Aquestes preguntes són també interessants pel propi equip investigador, pedagògic, activista, etc. per permetre obrir la investigació i no tancar-la amb hipòtesis preconcebudes. Qualsevol decisió des del principi condiciona qualsevol veritat a construir, des de la selecció de les preguntes, els estudis de cas, o la metodologia, de manera que permet que el procés prengui el seu propi rumb comptant amb les persones col·laboradores, entrevistades, implicades, etc... Així obre una intel·ligència col·lectiva més creativa. Això ho sabem des de la “socioanàlisi” francesa dels anys 60, des de la “transversalitat i l'esquizoanàlisi” de Felix Guattari, o des de l’“E.C.R.O.” i els

“grups operatius” d’Enrique Pichón-Rivière, i de tants seguidors al Con Sud d’aquestes línies amb els grups d’autoreflexió-acció. No són tant tècniques aïllades, com processos autoorganitzats, on la “creativitat social” va obrint camins en què ens impliquem, i s’hi impliquen altres persones i grups, de manera que la suma d’aportacions sempre és superior al que pugui aportar cada persona o grup per separat. En certa mesura és un procés per preguntar-nos per la “creativitat” per superar símptomes i problemes complexos (tal com sol fer la pròpia naturalesa, biomímesi), també se sol fer servir la “resiliència” davant de situacions complicades, en suma “motivacions més aviat grupals” per no quedar-se aïllats a la por o en la incapacitat per superar-les.

Al llibre d’Antonia De Vita se cita com a referent la iniciativa d’Alain Caillé: (2014) “Manifest convivencialista. Declaració d’interdependència”. En la línia d’Ivan Illich i del “convivencialisme” i les pedagogies més creatives i il·lusionants, per als processos participatius es recorre a superar allò que s’ha anomenat la “independència” per la “interdependència”. Des del “ecofeminisme” es fa molta difusió d’aquesta perspectiva d’éssers “interdependents” més que no pas el pressupost individualista de la independència. La independència es plantejava davant l’opressió, tant individual com en un sentit més ampli, però també ens sol portar a la competitivitat, a la no col·laboració, i ens pot tancar en atzucacs perillosos. A l’Equador vaig poder viure un cas que va desbordar les hipòtesis amb què començàvem una investigació participativa. A la Xarxa Agroecològica de l’Austro famílies camperoles venen els seus productes dos dies a la ciutat de Conca, a les primeres hores del matí. I des del que observem els preguntem per què no produïen més, es quedaven fins al migdia i guanyaven més diners abans de tornar als seus pobles. “*No ens interessa*”, ens va dir la seva presidenta, “*hauríem de llogar més terres i més mà d’obra... i ara ja mengem sa i guanyem bé per viure... el que han de fer els governs és donar suport a més famílies agroecològiques per atendre tanta demanda que ens arriba*”. És una bona síntesi de Sumak Kawsay o Bon Conviure, molt proper també al que la investigació a Itàlia de “l’economia diferent” té com a conclusions.

En conseqüència, el TiLT s’enfoca cap a les experiències internacionals amb les Xarxes d’Economia Solidària, *Transition Towns*, permacultura, decreixement, alternatives ecosocials, etc. És el que ara se sol anomenar “Pro-comuns”, que van més enllà del rescat dels “béns comuns” tradicionals i que proposa una nova concepció sociopolítica alternativa. Exemples de tot el món els tenim a Silke Helfrich i David Bollier (2020): *Lliures, dignes, vius. El poder subversiu dels comuns*, Icària editorial. Hi ha un bon aprofundiment teòric a Christian Laval i Pierre Dardot (2015): *Comú. Assaig sobre la revolució del segle XX*, Gedisa. I des d’Amèrica Llatina és recomanable el llibre de Raquel Gutiérrez Aguilar (2017): *Horitzons comunitari-populars. Producció del comú més enllà de les polítiques estat-cèntriques*, Traficantes de sueños. Totes aquestes experiències responen a les preguntes de per què fem el que fem amb les se-

ves pràctiques, però és interessant poder conceptualitzar i posar en valor allò que es fa precisament en una lògica que desborda els plantejaments dominants del “valor” només dels diners de canvi, de la competitivitat al mercat, d’un món sense valors de creativitat de les persones i els grups autoorganitzats.

Davant del “valor de canvi” i “l’acumulació” de béns els efectes dels quals per al medi ambient, per als treballs i la desigualtat, per a competència entre països i guerres, per a una cultura individualista i insolidària, la posada en valor del “valor d’ús” “comunitari és el que es destaca al llibre d’Antonia De Vita i al Laboratori TiLT de Verona. Davant del que anomenen la “pedagogia del capital” (pàg. 104 i 105) rescaten i proposen el veritable “valor” que el concreten en diversos passos significatius i que s’articulen (pàg. 99): *“...el compromís personal i els valors compartits per una comunitat i una xarxa de relacions... (doncs es) creen comunitats de pràctica establint vies d’educació informal entre adults... una rendibilitat descentralitzada composta per un ingrés principal –gairebé sempre exigü– recolzat per ingressos addicionals provinents d’altres treballs o de l’ajuda familiar... una càrrega de satisfaccions percebudes com un guany compensatori (retribució immaterial)... la dimensió del viure senzillament... el coneixement com a situat i relacionat amb les persones, el territori, l’entorn,... la dimensió circular de l’aprenentatge... disposició dels subjectes a implicar-se i aprendre. Estudiar, aprofundir, reflexionar, comparar... una postura generativa.”*

Uns llibres que ens vindran bé aquest nou any del 2025, per poder implicar-nos en la “creativitat social”, davant les crisis i les guerres, davant els mals auguris que ens fan por.

INSTITUTO
Paulo Freire

Associació de Persones
Adultes Participants
FRANCESC BOSCH I MORATA

TAREPA - PV

Taller per a l'Acció Renovadora
de l'Educació Permanent d'Adults

L'ULLAL Edicions

AJUNTAMENT DE
LA POBLA DE FARNALS

9 i 10 de juliol de 2025 · Xàtiva
CPFPA Francesc Bosch i Morata

escoles democràtiques, ciutadania apoderada i novació educativa

Autores de la il·lustració: Valentín Iglesias

INSTITUTO
Paulo Freire

UNIVERSITAT
ID VALÈNCIA
Facultat de Ciències Socials

Associació de Persones
Adultes Participants
FRANCESC BOSCH I MORATA

CPFPA FRANCESC BOSCH I MORATA

TAREPA - PV
Taller per a l'Acció Renovadora en l'Educació
Permanent d'Adults de València

